

Sygn. akt V CSK 174/18

WYROK W IMIENIU RZECZYPOSPOLITEJ POLSKIEJ

Dnia 11 lipca 2019 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Teresa Bielska-Sobkowicz (przewodniczący)

SSN Grzegorz Misiurek (sprawozdawca)

SSN Józef Frąckowiak

w sprawie z powództwa Banku (...) S.A. w W.
przeciwko M. W. i Krajowej Spółdzielczej Kasie Oszczędnościowo-Kredytowej w S.
o zapłatę,
po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej w dniu 11 lipca 2019 r.,
skarg kasacyjnych powoda i pozwanej Krajowej Spółdzielczej Kasy
Oszczędnościowo -Kredytowej w S.
od wyroku Sądu Apelacyjnego w (...)
z dnia 5 października 2017 r., sygn. akt I ACa (...),

**uchyla zaskarżony wyrok i przekazuje sprawę Sądowi
Apelacyjnemu w (...) do ponownego rozpoznania i
rozstrzygnięcia o kosztach postępowania kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

Sąd Okręgowy w K., w połączonych do wspólnego rozpoznania sprawach z
powództwa Banku (...) Spółki Akcyjnej w W. (następcy prawnego Spółdzielczej
Kasy Oszczędnościowo - Kredytowej im. (...) w O.; dalej: „SKOK w O.”)

o zasądzenie solidarnie od pozwanych M. W. i Krajowej Spółdzielczej Kasy Oszczędnościowo - Kredytowej w S. (dalej: „Kasy Krajowej”) kwoty 235.196,00 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 16 lipca 2010 r. tytułem odszkodowania za szkodę wynikłą z zapłaty ze środków SKOK w O. za materiały reklamowe Akcja „Nie jesteśmy bankiem” oraz kwot: 77.206,42 zł, 76.613,25 zł, 78.063,79 zł, 77.534,00 zł, i 108.835,00 zł - z odsetkami ustawowymi od dnia 16 lipca 2010 r. tytułem naprawienia szkody wynikłej z wydatkowania wynagrodzeń wskazanym konkretnie osobom na podstawie umów o pracę i umów zlecenia, wyrokiem z dnia z dnia 19 kwietnia 2016 r. oddalił te powództwa. Podstawę tego rozstrzygnięcia stanowiły następujące ustalenia faktyczne i ich ocena prawna.

Zarząd Kasy Krajowej uchwałą nr 1 z dnia 8 grudnia 2008 r. zawiesił z dniem 1 grudnia 2008 r. działalność SKOK w O. i ustanowił M. W. zarządcą komisarycznym, zobowiązując go do podjęcia uchwał mających na celu dokonanie wyboru władz tej Kasy, upoważnionej do podejmowania - w okresie zawieszenia - czynności polegających na: przyjmowaniu wpłat z tytułu udziałów, wkładów członkowskich, spłat pożyczek i kredytów, udzielaniu pożyczek i kredytów, pośredniczeniu zawierania umów ubezpieczenia, zawieraniu nowych umów z osobami trzecimi wyłącznie w przypadku, gdy było to niezbędne do prowadzenia działalności Kasy. Sąd Okręgowy w K. wyrokiem z dnia 10 listopada 2009 r. stwierdził nieważność powyższej uchwały; orzeczenie to uprawomocniło się po oddaleniu przez Sąd Apelacyjny w (...) wyrokiem z dnia 21 maja 2010 r. apelacji wniesionych przez Kasę Krajową oraz SKOK w O.

Sąd Okręgowy uznał, że sam fakt podjęcia przez Kasę Krajową uchwały o zawieszeniu działalności SKOK w O., uznanej ostatecznie za nieważną, nie usprawiedliwia dochodzonych roszczeń. Uchwała ta nie wpłynęła bowiem na zakres zasadniczej działalności zawieszanej Kasy; nie wprowadziła jednoznacznego zakazu zatrudniania pracowników i regulowania zobowiązań.

Natomiast oceny działań M. W. jako zarządcy komisarycznego należy dokonać przy uwzględnieniu warunków, w jakich były one podejmowane, a nie przez pryzmat skutków prawnych orzeczenia stwierdzającego nieważność uchwały nr 1 z dnia 8 grudnia 2008 r. M. W. wykonywał obowiązki zarządcy komisarycznego nie z własnej inicjatywy i woli, lecz w ramach stosunku pracy łączącego go z Kasą

Krajową a za pełnienie tej funkcji nie otrzymywał odrębnego wynagrodzenia. Miał zatem podstawy do przekonania, że do chwili prawomocnego stwierdzenia nieważności uchwały nr 1 z dnia 8 grudnia 2008 r. działał zgodnie z prawem. W okresie tym zaistniała potrzeba zatrudnienia nowych pracowników, gdyż dotychczasowi nie wywiązywali się ze swoich obowiązków pracowniczych oraz konieczność zapłaty należności za wykonane usługi reklamowe, z których korzystanie jest wpisane w profil działalności firm pożyczkowych. Uregulowanie należności z tych tytułów nie może być zatem łączone ze szkodą zawieszanej Kasy.

Skoro strona powodowa nie wykazała, aby poniosła szkodę na skutek wprowadzenia zarządu komisarycznego, jak również aby między ewentualna szkodą a działaniami pozwanych istniał związek przyczynowy, nie zostały spełnione przesłanki do uwzględnienia powództwa na podstawie art. 415 i nast. k.c.

Sąd Apelacyjny w (...), po rozpoznaniu apelacji powódki, wyrokiem zaskarżonym skargą kasacyjną zmienił wyrok Sądu Okręgowego w ten sposób, że zasądził od Kasy Krajowej na rzecz skarżącej kwotę 235.196,00 zł z odsetkami ustawowymi od dnia 31 sierpnia 2010 r., oddalił pozostałe powództwa wobec tej pozwanej oraz powództwa wobec pozwanego M. W., oddalił dalej idącą apelację i orzekł o kosztach procesu za obie instancje. Nie podzielił zarzutów skarżącej, zmierzających do podważenia rozstrzygnięć oddalających powództwa skierowane przeciwko pozwanemu M. W. Aprobując w tym zakresie ocenę Sądu pierwszej instancji, podkreślił, że pozwany wykonywał obowiązki zarządcy komisarycznego w specyficznych okolicznościach; pełnił tę funkcję pozostając w stosunku pracy z Kasą Krajową i podlegając jej zwierzchniemu kierownictwu. Nie można zatem uznać - jak chciała skarżąca - że zdawał on sobie sprawę z tego, że nie jest uprawniony do zawierania umów z nowymi pracownikami i realizowania innych zobowiązań zawieszanej Kasy. Uprawnienia tego nie pozbawiła go uchwała nr 1 Kasy Krajowej z dnia 8 grudnia 2008 r., uznana za nieważną; w okresie zawieszenia zarządca komisaryczny – w myśl zasady całkowitej substytucji komisarycznej - mógł dokonywać takich czynności, do których byłyby uprawnione organy spółdzielczej kasy oszczędnościowo - kredytowej, gdyby nie doszło do jej zawieszenia. Skoro SKOK w O. w okresie zawieszenia kontynuowała swoją działalność, to zarządca - niezależnie od czynności wymienionych w uchwale nr 1 z

dnia 8 grudnia 2008 r. - miał prawo zatrudniać pracowników, wypłacać im wynagrodzenia i regulować inne zobowiązania.

Inaczej - w ocenie Sądu Apelacyjnego - przedstawia się kwestia odpowiedzialności pozwanej Kasy Krajowej. Wbrew odmiennemu zapatrywaniu Sądu pierwszej instancji, uchwała o zawieszeniu działalności SKOK w O. pozostaje w bezpośrednim związku przyczynowym z czynnościami zarządcy komisarycznego, które spowodowały wydatki objęte żądaniem pozwów; czynności te nie miałyby miejsca, gdyby pozwana Krajowa SKOK nie podjęła wymienionej - wadliwej - uchwały, zmierzającej do realizacji własnych celów. Działanie pozwanej Kasy Krajowej należy zatem ocenić nie tylko jako bezprawne, ale i zawinione.

Zawarcie umowy o usługi reklamowe ze spółką M. stanowiło wykroczenie przez zarządcę komisarycznego poza zakres uprawnień przyznany uchwałą nr 1 z dnia 8 grudnia 2008 r.; było również ekonomicznie nieracjonalne i szkodliwe. Kampania reklamowa miała zasięg ogólnopolski. Nie było uzasadnione poniesienie związanych z tym wydatków tylko przez SKOK w O. Roszczenie o zapłatę przez pozwaną Kasę Krajową kwoty 235.195,75 zł podlegało zatem uwzględnieniu (art. 415 i art. 416 k.c.).

Powódka nie udowodniła natomiast poniesienia szkody z faktu wypłacenia wynagrodzeń na rzecz pracowników i zleceniobiorców SKOK w O. na podstawie umów zawartych w okresie sprawowania przez M. W. funkcji zarządcy komisarycznego. Zatrudnianie pracowników jest normalnym elementem działalności gospodarczej. Powódka nie wykazała, że działania te były zbędne lub szkodliwe dla pracodawcy. Pozwany zarządca miał podstawy do przekonania, że działa na podstawie prawidłowo podjętej uchwały. Strony tych umów świadczyły pracę na rzecz SKOK w O.; wypłacenie im wynagrodzenia samo w sobie nie może być uznane za szkodę.

Powódka w skardze kasacyjnej, opartej na obu podstawach określonych w art. 398³ § 1 i 2 k.p.c., skierowanej przeciwko rozstrzygnięciu oddalającemu jej apelację oraz orzekającym o kosztach procesu, wniosła o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego w zaskarżonej części i przekazanie sprawy temu Sądowi do ponownego rozpoznania. W ramach podstawy naruszenia prawa materialnego podniosła zarzuty naruszenia:

- art. 415 k.c. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie w następstwie uznania, że pozwany M. W. nie ponosi winy za szkodę wyrządzoną powódce w wyniku zawarcia umowy o kampanie reklamową oraz umów o pracę i umów zlecenia, gdyż pozostawał w stosunku pracy z Kasą Krajową, wykonywał jej polecenia i działał w granicach wyznaczonych przez uchwałę o wprowadzeniu zarządu komisarycznego oraz nie mógł zakładać, że uchwała ta jest nieważna;

- art. 42 ust. 1 i 3 z ustawy z dnia 14 grudnia 1995 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo - kredytowych (Dz. U. z 1996 r., Nr 1, poz. 2 ze zm.) przez jego niezastosowanie wskutek błędnego przyjęcia, że skoro Pozwany M. W. był pracownikiem Kasy Krajowej, to funkcję zarządcy komisarycznego sprawował w ramach stosunku pracy z tym pracodawcą, w związku z czym nie ponosi odpowiedzialności za szkody wyrządzone SKOK w O.;

- art. 42 ust. 4 u.s.k.o.k. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie prowadzące do wadliwego uznania, że pozwany M. W. był uprawniony do zawarcia umowy o kampanię reklamową oraz do zatrudnienia jakichkolwiek nowych osób;

- art. 6 k.c. przez jego niewłaściwe zastosowanie polegające na przyjęciu, że skoro pozwani twierdzili, że zatrudnienie nowych pracowników w okresie zarządu komisarycznego było niezbędne, to powódka dowodząc wyrządzenie jej szkody powinna udowodnić, iż zatrudnienie nowych pracowników nie było niezbędne;

- art. 361 § 2 w związku z art. 363 § 1 k.c. przez błędną wykładnię i niewłaściwe zastosowanie skutkujące stwierdzeniem, że w zakresie wynagrodzeń nowo zatrudnionych pracowników SKOK w O. nie poniosła szkody, gdyż bezprawnie zatrudnieni pracownicy świadczyli pracę na jej rzecz, podczas gdy majątek tej Kasy został uszczuplony.

Podstawę kasacyjną naruszenia przepisów postępowania skarżąca wypełniła zarzutem naruszenia art. 328 § 2 w związku z art. 391 § 1 k.p.c. oraz art. 382 i art. 378 § 1 k.p.c. przez niedokonanie w własnych ustaleniach faktycznych oraz nieustosunkowanie się do podniesionych w apelacji zarzutów dotyczących istotnych braków w ustaleniach faktycznych i uchybień w ocenie dowodów.

Pozwana Kasa Krajowa zaskarżyła wyrok Sądu Apelacyjnego w zakresie uwzględniającym apelację powódki i orzekającym o kosztach procesu, zarzucając niewłaściwe zastosowanie art. 416 w związku z art. 415 i art. 361 § 1 w związku z art. 429 oraz art. 430 k.c. polegające na wadliwym uznaniu, że spełnione zostały wszystkie przesłanki jej odpowiedzialności odszkodowawczej i niedostrzeżeniu, że ewentualna szkoda była skutkiem działania osób trzecich a odpowiedzialność odszkodowawcza przewidziana w art. 415 i art. 416 obejmuje wyłącznie działania własne sprawcy szkody. Skarżąca podniosła również - na wypadek nieuwzględnienia powyższego zarzutu - zarzut naruszenia art. 481 § 1 k.c. oraz art. 2 pkt 2 i art. 56 oraz art. 57 ustawy z dnia 9 października 2015 r. o zmianie ustawy o terminach zapłaty w transakcjach handlowych, ustawy - Kodeks cywilny oraz niektórych innych ustaw (Dz. U. z 2015 r., poz. 130) przez niewłaściwe zastosowanie i zasądzenie odsetek ustawowych od kwoty 235.196,00 zł od dnia 31 sierpnia 2010 r., mimo że instytucja odsetek ustawowych opóźnienie została wprowadzona do porządku prawnego z dniem 1 stycznia 2016 r.

Powołując się na tak ujętą podstawę kasacyjną naruszenia prawa materialnego, pozwana Kasa Krajowa wniosła o uchylenie wyroku Sądu Apelacyjnego w zaskarżonej części i przekazanie sprawy w tym zakresie temu Sądowi do ponownego rozpoznania, ewentualnie o uchylenie tego orzeczenia i oddalenie apelacji w całości, bądź zasądzenie odsetek ustawowych za opóźnienie za okres od 31 sierpnia 2010 r. do 31 grudnia 2015 r.

W odpowiedziach na skargi kasacyjne obie strony skarżące wniosły o ich oddalenie.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje:

Obie skargi kasacyjne podlegają ocenie przez pryzmat przepisów ustawy z dnia 14 grudnia 1995 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo - kredytowych w brzmieniu obowiązującym w chwili zdarzeń stanowiących źródło szkody, której naprawienia domaga się powódka (dalej: „u.s.k.o.k. z 1995 r.”). Ustawa ta została zastąpiona z dniem 27 października 2012 r. ustawą z dnia 5 listopada 2009 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo kredytowych (jedn. tekst: Dz. U. z 2018 r., poz. 2386 ze zm.), ale w przepisach przejściowych nowej regulacji nie przewidziano odstępstwa od zasady *tempus regit actum*.

Zgodnie z art. 42 u.s.k.o.k. z 1995 r., w przypadku groźby zaprzestania spłacania długów przez kasę lub gdy jej działalność wykazywała rażące lub uporczywe naruszanie przepisów prawa, Krajowa SKOK mogła zawiesić działalność kasy do czasu wyborów rady nadzorczej i zarządu kasy, jednak na okres nie dłuższy niż sześć miesięcy, ustanawiając jednocześnie zarządcę komisarycznego i określając na ten okres zakres czynności kasy. Kadencja organów zawieszanej kasy kończyła się z dniem ustanowienia zarządcy komisarycznego, który uzyskiwał kompetencje tych organów.

W świetle powyższych unormowań, należy wykluczyć założenie, że zarządca komisaryczny stawał się organem lub pełnomocnikiem zawieszanej SKOK. Jego status prawny był bliższy pozycji likwidatora lub syndyka masy upadłości; odpowiadał zatem przedstawicielstwu ustawowemu w rozumieniu art. 96 k.c. (zob. wyrok Sądu Najwyższego z dnia 28 lutego 2019 r., V CSK 612/17, nie publ.). W konsekwencji nie podstaw do uznania, że na skutek podjęcia uchwały o zawieszeniu działalności kasy i ustanowienia zarządcy komisarycznego, między Kasą Krajową a zarządcą będącym ustawowym reprezentantem zawieszanej kasy istniał stosunek podporządkowania. Zwrócił na to trafnie uwagę Sąd Najwyższy w powołanym orzeczeniu, wskazując, że jakkolwiek w ustawie z dnia 14 grudnia 1995 r. o spółdzielczych kasach oszczędnościowo - kredytowych nie przewidziano zakazu ustanowienia zarządcy spośród pracowników Kasy Krajowej, stosowanie takiego rozwiązania nie prowadziło do stanu pożądanego i preferowanego przez ustawodawcę. Nie ulega bowiem wątpliwości, że powiązania wynikające z przymusowego członkostwa SKOK w Kasie Krajowej nie wykluczały sprzeczności interesów. Uprawnienia nadzorcze Kasy Krajowej miały - przed wejściem w życie ustawy z dnia 5 listopada 2009 r. - charakter prywatnoprawny; nie podważały samodzielnej pozycji prawnej zarządcy komisarycznego, umocowanego do działania wyłącznie w imieniu zawieszanej kasy i w jej interesie. Ukształtowany w ten sposób stosunek przedstawicielstwa miał naturę cywilnoprawną; powinien być realizowany na zasadach właściwych dla zobowiązań, a więc zgodnie z jego treścią i w sposób odpowiadający celowi społeczno-gospodarczemu oraz zasadom współżycia społecznego (art. 353 k.c.). Na zakres tego obowiązku oraz na odpowiedzialność za jego nienależyte wykonanie nie miała wpływu kontynuacja

zatrudnienia zarządcy w Kasie Krajowej, subiektywna ocena jego pozycji prawnej ani faktyczne podporządkowanie się poleceniom pracodawcy.

Sąd Apelacyjny, wyszedł z odmiennych założeń, wskazując, że to właśnie przytoczone okoliczności stanowią wystarczającą podstawę do oddalenia powództw skierowanych przeciwko pozwanemu M. W., gdyż sprzeciwiają się możliwości przypisanie mu winy. Wadliwość tego zapatrywania nie pozwala skutecznie odeprzeć zarzutów naruszenia art. 42 ust. 1, 3 i 4 u.s.k.o.k. z 1995 r. oraz art. 415 k.c. podniesionych przez powódkę w zakresie rozstrzygnięć odnoszących się do pozwanego zarządcy.

Oddalając powództwa o zapłatę odszkodowań za szkody wynikłe z wykonania w okresie sprawowania zarządu komisarycznego przez M. W. konkretnych umów o pracę oraz umów zlecenia, skierowane przeciwko Kasie Krajowej, Sąd Apelacyjny wskazał, że w powódka nie sprostowała ciężarowi wykazania - wynikającemu z art. 6 k.c. i art. 232 k.p.c. - że zawarcie tych umów było zbędne i prowadziło do wyrządzenia jej szkody.

Trafnie zarzuciła skarżąca, że art. 6 k.c. nie mógł stanowić podstawy do obciążenia jej ciężarem udowodnienia okoliczności potwierdzających niezbędną poniesienia wydatków związanych z wypłatą wynagrodzenia za pracę oraz z tytułu umów zlecenia, z których to okoliczności chcieli skorzystać pozwani.

Usprawiedliwiony okazała się również zarzut naruszenia art. 361 § 2 w związku z art. 363 § 1 k.c. Nie można bowiem zgodzić się z oceną Sądu Apelacyjnego, że SKOK w O. nie poniosła szkody w następstwie wypłaty wynagrodzeń na podstawie nieważnych umów o pracę i umów zlecenia, gdyż strony tych umów świadczyły pracę (usługi) na rzecz tej Kasy. Wypłata tych wynagrodzeń niewątpliwie była połączona ze zmniejszeniem aktywów zawieszanej Kasy. Ewentualne korzyści odniesione przez poszkodowaną Kasę z tytułu usług lub pracy świadczonej w wykonaniu tych umów mogłyby zostać uwzględnione przy ustalaniu rozmiaru szkody na zasadzie *compensatio lucrum cum damno*, jeżeli zostałyby wykazane przez podmiot odpowiedzialny za szkodę. Sam fakt świadczenia pracy nie dowodzi jeszcze uzyskania takiej korzyści, gdyż na tak ogólnie ujętej podstawie nie można stwierdzić, że wskutek zdarzenia szkodzącego nastąpiło powiększenie aktywów lub zmniejszenie pasywów poszkodowanego.

Z uzasadnienia zaskarżonego wyroku nie wynika, jakie konkretnie efekty uzyskanych świadczeń usprawiedliwiały dokonanie ich kompensacji z poniesioną szkodą, co usprawiedliwia również powołaną przez powódkę podstawę kasacyjną naruszenia przepisów postępowania.

Przechodząc do oceny zasadności skargi kasacyjnej pozwanej Kasy Krajowej należy stwierdzić, że skardze tej częściowo nie można odmówić słuszności.

Ostrze podniesionego w niej zasadniczego zarzutu naruszenia prawa materialnego zmierzało do podważenia oceny, że żadna ze wskazanych przez Sąd Apelacyjny przesłanek jej odpowiedzialności odszkodowawczej nie została spełniona. Zapatrywania tego nie można jednak podzielić.

Z uzasadnienia zaskarżonego wyroku wynika, że szkoda poniesiona przez SKOK w O. wskutek poniesienia nieuzasadnionych własnym interesem ekonomicznym całych kosztów ogólnokrajowej kampanii reklamowej była następstwem nie tylko podjęcia przez zarząd Kasy Krajowej w dniu 8 grudnia 2008 r. w sposób bezprawny i zawiniony nieważnej uchwały, ale również - czego nie dostrzega skarżąca - kierowania i wspieraniu M. W. w działaniach, do których - w świetle powyższej uchwały - nie był on uprawniony. Przesłanki te usprawiedliwiają uznanie odpowiedzialności Kasy Krajowej za czyn własny na podstawie art. 416 k.c.; wskazują na fakt poniesienia szkody, wyrządzenie jej zawinionym działaniem organu osoby prawnej oraz na istnienie normalnego związku przyczynowego między tym działaniem, obejmującym kolejne czynności, a szkodą.

Ustalając rozmiar szkody poniesionej przez SKOK O. z tytułu zawarcia nieważnej umowy o usługi reklamowe, Sąd Apelacyjny uznał, że wyraża się ona sumą w kwocie, 235.196,00 zł, uregulowaną przez wymienioną Kasę na reklamę dotyczącą wszystkich Kas zrzeszonych w Kasie Krajowej. Wskazał jednocześnie, że pozwani - kwestionujący fakt wyrządzenia tej szkody - nie wykazali, aby inne regionalne Kasy poniosły wydatki na przedmiotową akcję reklamową. Przytoczoną argumentację można odczytywać w ten sposób, że beneficjentami nieważnej umowy o usługi reklamowe były wszystkie SKOK zrzeszone w Kasie Krajowej, a jej koszty poniosła w całości tylko SKOK w O. Jeżeli z reklamy tej istotnie korzyść

odniosły wszystkie Kasy, to przy ustaleniu zakresu odpowiedzialności odszkodowawczej pozwanej Kasy Krajowej należało rozważyć, czy i ewentualnie jakie korzyść odniosła z tego tytułu poprzedniczka prawna powódki. Sąd Apelacyjny - mimo stanowiska pozwanych, negującego wyrządzenie powódce wskazywanej przez nią szkody - do kwestii tej nie odniósł się, co nie pozwala skutecznie odeprzeć zarzutu naruszenia art. 416 w związku z art. 361 k.c. a jednocześnie czyni bezprzedmiotowym - na obecnym etapie postępowania - roztrząsanie zarzutu podważającego zasadność rozstrzygnięcia o należnych powódce odsetkach od zasądzzonego roszczenia.

Z tych względów Sąd Najwyższy, uznając obie skargi kasacyjne za usprawiedliwione, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c. orzekł, jak w sentencji.

aj